

KORALNI KODEKSI KOPRSKE STOLNICE

JURIJ SNOJ

Znanstvenoraziskovalni center SAZU

Izvleček: *Koprška stolnica hrani sedem v kvadratni notaciji pisanih glasbenih kodeksov, ki izvirajo iz 14. in 15. stol. in vsebujejo glasbo za celotno liturgično leto (z izjemo oficijske liturgije od velike noči do binkošti). Liturgično vsebujejo obred rimske kurije oz. frančiškanskega reda. Kot kasnejši dodatek je v enem od njih celotni oficij sv. Nazarija, prvega koprškega škofa.*

Ključne besede: koral, liturgični rokopisi, Koper

Abstract: *In the Cathedral church of Koper / Capodistria, there are seven music codices written in square notation that come from the 14th and 15th centuries. They cover almost the complete liturgical year. Their liturgy matches that of the Roman Curia and the liturgy of the Friars Minor. In one of them there is a complete office for the feast St Nazarius, the first bishop of the town.*

Keywords: plainchant, liturgical codices, Koper / Capodistria

Fond

V začetku 20. stol., ko je H. Folnesics popisoval iluminirane rokopise v Istri, je bilo v župnijskem arhivu v Kopru 8 glasbenih kodeksov.¹ Škofijski arhiv Koper jih zdaj hrani 7. Od teh jih je 5 v stolnici (v stolničnem depoju), 2 pa v arhivu. Folnesicsevi opisi, ki vključujejo tudi število folijev ter mesta inicialk, so dovolj natančni, da je po njih mogoče identificirati posamične rokopise. Če ohranimo Folnesicsevo oštevilčenje, ki se nadaljuje iz predhodnega razdelka, in njegove oznake, so v Škofijskem arhivu Koper danes tile glasbeni kodeksi:

18 »Antiphonarium diurnum« je, ne oziraje se na naziv, temporalni del graduala; zdaj je v stolničnem depoju, brez posebne oznake.

19 »Antiphonarium proprium sanctorum« je skladno z imenom sanktoralni del antifonala; zdaj je v stolničnem depoju, brez posebne oznake.

20 »Chorale« vključuje skupni svetniški del antifonala; je v stolničnem depoju, brez posebne oznake.

21 »Graduale Romanum« je v nasprotju z navedeno oznako antifonal, ki vsebuje jesenski del temporala; zdaj je v Škofijskem arhivu, brez posebne oznake.

¹ Hans Folnesics, *Die illuminierten Handschriften im österreichischen Küstenlande, in Istrien und der Stadt Triest*, Beschreibendes Verzeichnis der Illuminierten Handschriften in Österreich VII, ur. Franz Wickhoff in Max Dvořák, Leipzig 1917, str. 23-29.

22 »Antiphonarium nocturnum« vključuje temporalni del antiphonala od adventa do začetka kvadragezime; rokopis je v stolničnem depoju, brez posebne oznake.

23 »Antiphonarium nocturnum« je antifonal, ki vsebuje temporalni del oficijske liturgije za obdobje kvadragezime; zdaj je v Škofijskem arhivu, brez posebne oznake.

25 »Graduale« vključuje sanktoralni del graduala; zdaj je v stolničnem depoju, brez posebne oznake.

Folnesics navaja pod št. 24 še »Antiphonarium proprium de tempore«, ki je danes v Škofijskem arhivu Koper pogrešan. Ohranjeni fond prikazuje sledeča tabela 1, ki vključuje Folnesicseve navedke (njegovo številko, njegovo poimenovanje ter njegovo oceno časa nastanka) ter osnovno vsebinsko določitev.

Tabela 1: Fond rokopisov koprške stolnice

Št.	Folnesicseve oznake	Datacija	Vsebina	
18	Antiphonarium diurnum	14. stol.	Gradual: temporal	GR I
25	Graduale	14. stol.	Gradual: sanktoral	GR II
22	Antiphonarium nocturnum	15. stol.	Antifonal: temporal (do kvadragezime)	ANT I
23	Antiphonarium nocturnum	15. stol.	Antifonal: temporal (kvadragezima)	ANT II
21	Graduale Romanum	15. stol.	Antifonal: temporal (jesenski del)	ANT III
19	Antiphonarium proprium sanctorum	15. stol.	Antifonal: sanktoral	ANT IV
20	Chorale	15. stol.	Antifonal: skupni del	ANT V

Kot je razvidno iz razpredelnice, predstavlja fond sedmih ohranjenih rokopisov domala celotni koralni repertoar liturgičnega leta: GR I in II vsebujeta mašne proprije za temporalne in sanktoralne praznike; oba rokopisa imata na koncu tudi kirial z vrsto ordinarijskih spevov; ANT I-III vsebujejo oficijsko liturgijo za temporalno plast leta; ANT IV vsebuje oficijsko liturgijo za sanktoralne praznike leta, ANT V pa oficije za posamične kategorije svetniških godov. Do popolne celote manjka le temporalni del antifonala za čas od velike noči do približno začetka avgusta. Zelo verjetno je ta del oficijske liturgije vseboval zdaj manjkajoči Folnesicsev rokopis 24. Koprski stolni rokopisi izgledajo kot enovit komplet; a kot bo razvidno iz nadaljevanja, imajo različne izvore.

Doslejšnje obravnave

Prikazani rokopisi so bili v muzikološki literaturi nekajkrat omenjeni ali naštet, pogosto kar s Folnesicsevimi oznakami in podatki.² Vsebinsko še niso bili natančneje popisani. Več kot glasbeni zgodovinarji in liturgiki so se z njimi ukvarjali umetnostni zgodovinarji, in sicer zaradi

² Janez Höfler, Ivan Klemenčič, *Glasbeni rokopisi in tiski na Slovenskem do leta 1800. Katalog*, Ljubljana, Narodna in univerzitetna knjižnica, 1967, str. 20–21 (osnovni podatki o osmih kodeksih, ki jih navaja Folnesich, so podani pot št. 17–24); Giuseppe Radole, *La musica a Capodistria*, Trst 1990, str. 12–13; Alenka Bagarič, Pergamentni kodeksi in prvi tiski liturgične glasbe, *Glasbena dediščina slovenskih obalnih mest do 19. stoletja. Vodnik po razstavi*, ur. Metoda Kokole, Ljubljana, Založba ZRC, 2003, str. 10–12 (za koprsko stolnico je tu navedeno šest glasbenih kodeksov).

njihovega slikarskega okrasja, ki je v štirih od njih nekoliko bogatejše. Zanimive so ugotovitve v zvezi s slikarskim okrasjem GR I: rokopis naj bi bil iz prve pol. 14. stol.; njegovih prvih 6 inicial naj bi zasnoval, a ne dokončal neki mojster, ki se je izoblikoval v Benetkah in deloval med 2. in 3. desetletjem 14. stol.; z izjemo prve je te iniciale stoletje kasneje dokončal neki drugi iluminator, ki je okrasil tudi GR II. Iz tega je mogoče sklepati, da je deloval v Kopru. Nadaljnji slikarski okras GR I (po omenjenih 6 inicialkah) je delo drugega mojstra 14. stol.³

O antifonalih sodi umetnostna zgodovina takole: ANT I je iz prve pol. 15. stol.; njegov sicer redkejši slikarski okras naj bi bil delo provincialnega padovanskega slikarja.⁴ ANT IV naj bi po slikarskem okrasju sodeč nastal tik pred sredino 15. stol. v Firencah; to je razvidno iz njegove sicer edine iluminirane iniciale (Marijino oznanjenje v iniciali M/issus est/), ki kaže očitno sorodnost z iluminacijami v nekaterih florentinskih rokopisih omenjenega časa. Rokopis bi mogel priti v Koper za časa koprškega škofa Francesca Biondija (1428–1448), ki je bil Florentinec. V njegovem času je bila obnovljena stolnica leta 1445 ponovno posvečena in zelo verjetno je Biondi skrbel tudi za nabavo ustreznih liturgičnih rokopisov.⁵ Tudi za iluminacije v ANT V se domneva, da so iz prve pol. 15. stol.; bile naj bi delo dveh mojstrov, od katerih naj bi bil eden v Benetkah delujoči Lombard. Rokopis naj bi zelo verjetno nastal po letu 1422, ko so bile Kopru vrnjene odtujene relikvije sv. Nazarija, prvega koprškega škofa. To naj bi bil vzrok, da vsebuje rokopis dve upodobitvi imenovanega svetnika. Nazarius de Iustinopoli, podpisan v rokopisu, bi mogel biti ista oseba kot neki »Nazarius diaconus iustinopolitanus«, ki ga omenjajo dokumenti mestne kurije.⁶

Posamični rokopisi: vsebine, plasti, roke

GR I

Rokopis sestoji iz 295 listov; prvi in zadnji sta papirnata, prazna in neoštevilčena, vendar je prvi v prvotnem oštevilčenju že upoštevan. Na osnovi vsebine, nepopisanih strani (ali njihovih delov) in rok, ki so pisale posamične dele in številčile folije, si je mogoče ustvariti predstavo o sestavi rokopisa, prikazano v tabeli 2, ter o njegovem postopnem nastajanju. Osnovni in prvotni korpus GR I predstavlja temporal z nekaterimi dodatnimi mašami, se pravi foliji od 2 do vključno folija 269. Temporal obsega proprije od prve adventne do 24. nedelje po binškoštih. Na začetku je antifona *Vidi aquam*, ki je bila vsebinsko priprava na katero koli mašo v prvi polovici leta. Dodatne maše oz. speve, zapisane na fol. 261v–269v, je pisala ista roka kot predhodni del temporalala. Iz tega je mogoče sklepati, da sodijo v prvotno zasnovo kodeksa in predstavljajo dopolnilo, ki se je ob koncu kopiranja temporalala izkazalo kot potrebno. Zadnji od dodatnih proprijev, tisti za praznik Rešnjega telesa, se konča na fol. 269v in spodnji del te strani je ostal nepopisan. Zdi se, da se je rokopis v svoji prvotni podobi tu končal. Sledi sekvenciar, ki vključuje le štiri najobičajnejše sekvence (*Victimae paschali*,

³ Tiziana Franco, Rokopisi koprškega stolnega in kapiteljskega arhiva, *Gotika v Sloveniji*, ur. Janez Höfler, Ljubljana, Narodna galerija, 1995, str. 345–346 (št. 200).

⁴ Nav. delo, str. str. 350 (št. 203).

⁵ Nav. delo, str. 346–348 (št. 201; na str. 348 je kot koprski škof v letih 1428–1448 napačno imenovan Giovanni Dominici).

⁶ Nav. delo, str. 348–350 (št. 202; avtorica dokumentov z imenom diakona Nazarija ne navaja).

Sancti spiritus, Veni sancte spiritus, Lauda Sion). Sekvenciar se konča na fol. 278r spodaj; verso stran istega folija ter dva naslednja folija (279 in 280) sta ostala prazna. Sekvenciar predstavlja prvi kasnejši dodatek rokopisu; v svoji drugi podobi je rokopis torej sestajal iz folijev do vključno fol. 280; to je razvidno iz dejstva, da imajo foliji do vključno 278, na katerega recto strani se končuje sekvenciar, enotno oštevilčenje, ki je delo ene same roke. Prazna lista 279 in 280 sta bila sprva neoštevilčena. Še kasneje sta dve mlajši, a domnevno še vedno srednjeveški roki na prazne strani sekvenciarja 278v ter 279r in 279v zapisali *Gloria* in *Kyrie*. Slednjič je bil rokopisu dodan še kirial in neka mlajša roka je nadaljevala s številčenjem folijev, začeni s folijem 279, čeprav je številčenje sredi kiriala opustila. Kirialu oz. rokopisu manjka vsaj en list, saj njegov zadnji spev, drugi od dveh *Credo*, ni popoln.

Tabela 2: Vsebina GR I

Folij	Vsebina	Roke	Opombe	Ošt. I	Ošt. II
1	prazno		papir		
2r	an. Vidi aquam	A		2–	
2v–261v	temporal za celotno lit. leto	A ... B			
261v–269v	dodatne maše	B			
261v	Ioannis Ev.		Le of. Iustus ut palma.		
262r	Innocentum		Brez introita.		
263r	Thomae Archiepiscopi				
264v	Silvestri				
266r	De Trinitate				
268r	Corporis Christi		Fol. 269v spodaj prazen.		
270r–278r	sekvenciar	B		–278	
278v–279v	Gloria				279–
279v	Kyrie		Fol. 279v spodaj prazen.		
280	prazno				
281r–294v	kirial	C			
295	prazno		papir		

Pisava poznih rokopisov, še posebej italijanskih, je izrazito enolika: posamezne črke, pa tudi notacijski znaki so zapisani na enak način, z enakimi potezami, zaradi česar je ločevanje rok težavno in tvegano. Vprašanje piscev, ki so kopirali GR I, je zapleteno: pisava se od prve strani dalje postopoma spreminja, zaradi česar je težko reči, ali je rokopis delo več kot enega pisca in kje natančno se pisava enega konča. V obliki hipoteze je za GR I mogoče predpostaviti tri roke: začetno, označeno v tem pregledu s črko A (faksimile 1), roko B, ki je kopirala zadnji del temporala ter sekvenciar (faksimile 2), ter roko C (faksimile 3), ki je kopirala kirial.

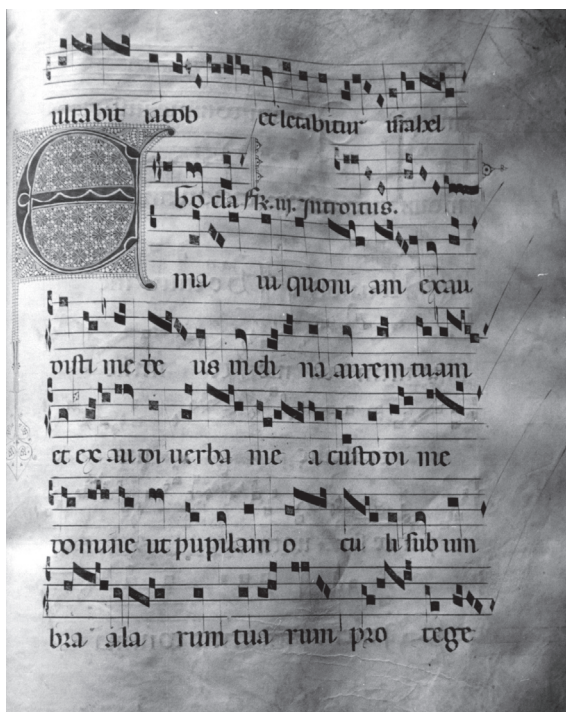
GR II

Rokopis ima zelo zapleteno sestavo, saj mu je bilo očitno večkrat kaj dodano ali odvzeto. Njegov osnovni korpus predstavljajo foliji, ki so zdaj oštevilčeni s številkami od 2 do 168 in od 170 do 173; folij 169 je bil kasneje izrezan in predstavlja lacuno. Tudi folij 1 je bil skoraj v celoti izrezan, tako da je od njega ostal le ozek levi pas. Upoštevajoč navedene umanjkljaje

Faksimile 1: Roka A

GR I, fol. 22r: konec aleluje *Dies sanctificatus*, začetek ofertorija *Tui sunt celi*

(Vsi faksimili so objavljeni s prijaznim dovoljenjem Škofijskega arhiva Koper.)

Faksimile 2: Roka B

GR I, fol. 85r: konec komunija *Quis dabit*, začetek introita *Ego clamavi*

obsega torej osnovni korpus rokopisa 171 folijev. Zadnji folij, oštevilčen s številko 173, je vsebinsko zaključen, kar pomeni, da je bil v rokopisu, kakršen je prvotno obstajal, zadnji.

Rokopis ima vrsto kasnejših dodatkov. Zgodnji dodatek oz. ostanek zgodnjega dodatka rokopisu predstavlja verjetno folij, ki je med zdaj oštevilčenima folijema 182 in 183 in nosi številko 175. Ta številka je napisana z isto roko kot številke v zadnjem delu osnovnega korpusa rokopisa. To nakazuje možnost, da je imel rokopis zgodnji dodatek, ki je sestajal iz več kot dveh listov (vsebina folija s številko 175 ni popolna), od katerih je ostal le folij z zdajšnjo številko 175. Vendar pa je bil ta zgodnji dodatek glede na svojo vsebino napačen; na njem so namreč oficijski spevi za praznik spremenjenja (*In Transfiguratione Domini*), kar bi sodilo v antifonal. Vsi ostali dodatki so novodobni in izhajajo iz potridentinskega časa. Prvega med njimi predstavlja zdaj oštevilčeni list 1, ki skuša nadomestiti vsebino prvotnega, skoraj v celoti izrezanega folija 1. K zgodnejšim oštevilčenim dodatkom sodijo tudi listi, ki so zdaj oštevilčeni z arabskimi številkami od 174 do 184 in so delo več novodobnih rok. (Kot omenjeno, je znotraj tega dodatka tudi z rimsko številko oštevilčeni folij 175; rokopis ima tako dva lista, označena s to številko.) Mlajši dodatek rokopisu predstavlja vrivek dveh papirnatih listov med zdajšnjima folijema 173 in 174, od katerih nosi prvi številko 174, drugi pa je neoštevilčen. (Številko 174 nosita tako dva papirnata lista.) Domnevno najmlajši privezek rokopisu je 5 papirnatih in neoštevilčenih listov na začetku, ki vsebujejo kazalo rokopisa, napisano z roko 19. ali celo 20. stol. Tabela 3 prikazuje sestav celotnega kodeksa; rimske številke nakazujejo domnevno starost posameznih plasti.

Tabela 3: Sestav GR II

Plast	Plasti	Št. fol.	Snov	Oštevilčenje I	Oštevilčenje II
privezek	VI	5	papir		
nadomestek fol. 1	III	1	papir		1
korpus	I	171	pergament	2–168, 170–173	
privezek	V	2	papir		174
privezek	IV	9	papir		174–182
privezek	II	1	pergament	175	
privezek	IV	2	papir		183–184
		1	papir		

Kot je rokopis kodikološko zapleten, tako ima tudi zapleteno vsebinsko sestavo, kar je posledica njegove večstoletne rabe. Če se omejimo na osrednji, srednjeveški korpus rokopisa (se pravi 171 pergamentnih folijev), moremo prepoznati v njem pet osnovnih vsebinskih plasti: sanktoral, skupni svetniški del, sekvenciar, kirial ter votivne maše. A rokopis vključuje tudi vrivke, nastale ob sami izdelavi rokopisa, ter kasnejše dodatke, vnesene na prvotno prazne strani. Vrivki v siceršnje zaporedje proprijev, pisani s prvotno roko in del prvotne podobe rokopisa, so: trakt in ofertorij na fol. 59v ter 60r, gradual na fol. 63v ter introit na fol. 171r. Ti spevi predstavljajo natančneje sicer nedoločljivo dopolnilo prvotni vsebini rokopisa. Za introit na fol. 171r je npr. navedeno, da sodi v skupni proprij cerkvenih učiteljev, kar pomeni, da bi moral biti zapisan v skupnem delu rokopisa. Zakaj je tu, ni povsem razvidno; najbrž samo zato, ker je ob pisanju skupnega dela proprij za imenovano skupino svetniških godov izpadel. Maši

o Jezusovem trpljenju (*De quinque Plagis*) ter maša za rajne bi z ozirom na sestavo rokopisa sodili na njegov konec, v razdelek z votivnimi mašami. Morda je del s posebnimi mašami prvotno vseboval le ta dva formularja in je prvotni pisec votivne maše od fol. 171v dalje pripisal šele naknadno. S tem se ujema dejstvo, da je med votivnimi mašami na koncu rokopisa maša o Jezusovem trpljenju (*De quinque Plagis*) še enkrat navedena, vendar le sklicevalno, s kazalko na njen zapis na fol. 135r. Na prazne strani, ki so ostale v tako zasnovanem rokopisu, so kasnejše roke vnesle proprije za Frančiška, Hieronima, Alojza, Filipa Nerija ter Kamila. Ti dodatki so že potridentski. Zanimivo je, da se pojavljajo ob koncu posameznih vsebinskih plasti rokopisa. Očitno rokopis ni bil kopiran kontinuirano; njegove enote so nastajale ločeno; ob koncu nekaterih tako nastalih vsebinskih enot je ostalo nekaj strani praznih in nanje so kasnejše roke vpisale proprije, ki jih kodeks še ni vseboval. Tako je v sanktoralnem delu ostal prazen fol. 64, na katerega sta bila kasneje vnesena še dva svetniška proprija, ki ju osnovni korpus rokopisa ni imel. Podobno se je zgodilo ob koncu skupnega dela: na prazen prostor spodnjega dela strani 134r ter na prazno sledečo stran je bil vpisan proprij novodobnega svetnika. Isto se je zgodilo ob koncu sekvenciarja ter ob koncu prvega dela kiriala, pred zapisom dveh melodij za *Credo*, ločenih od ostalih ordinarijskih spevov. Vsebinski sestav osrednjega dela GR II prikazuje tabela 4, kjer so dodatki 17. in 18. stol. podani kurzivno.

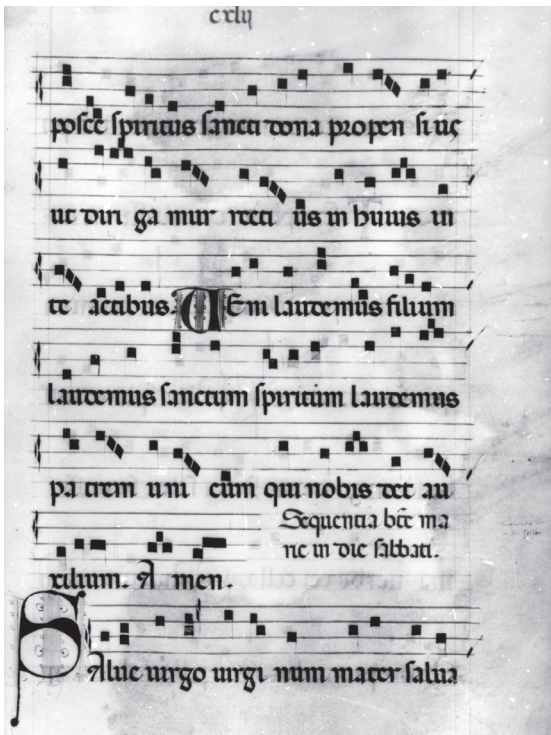
Tabela 4: Vsebina GR II

Folij	Vsebina	Roke
2r–64v	sanktoral za celotno lit. leto	C
59v	tr. Gaude Maria	C
60r	of. Felix namque es	C
61r	Catherinae	C
63v	gr. Beatus vir	C
64r	<i>Francisci</i>	novodobna roka
64v	<i>Hieronymi Aemiliani</i>	novodobna roka
65r–134r	skupni svetniški del	C
134r–134v	<i>Aloysii Gonzaga</i>	novodobna roka
135r–137v	De quinque Plagis	C
137v–140v	In Agenda Mortuorum	C
140v–148r	sekvenciar	C
148r–148v	<i>Philippi Neri</i>	novodobna roka
149r–171r	kirial	C
166v	<i>Camilli de Lellis</i>	novodobna roka
167r–171r	Credo	C
169	lacuna	
171r–171v	In Nativitate Doctorum int.	C
171v–173v	votivne maše	C

Hipotetično je srednjeveški korpus rokopisa delo roke C (primerjaj faksimila 3 in 4): tiste, ki je spisala kirial v rokopisu GR I.

Faksimile 3: Roka C

GR I, fol. 292v: konec *Kyrie*, začetek
Credo (z menzurirano melodijo)

Faksimile 4: Roka C

GR II, fol. 142r: konec sekvence *Veni
praecelsa domina*, začetek sekvence
Salve virgo virginum

ANT I

Rokopis sestoji iz 250 pergamentnih folijev, ki imajo enotno oštevilčenje z rimskimi številkami. Na koncu manjka en ali več folijev, saj njegova zadnja antifona ni popolna. Rokopis se začinja s prvo adventno nedeljo oz. z večernicami na soboto pred njo, konča pa se z nepopolno antifono *Transeunte domino*, ki je po svoji funkciji antifona ad tertiam nedelje v petdesetdnevju (quingagesima).⁷ Kodeksi ANT I–III so delo iste roke, označene v tem pregledu kot D (faksimile 5).

ANT II

Korpus rokopisa predstavlja 173 pergamentnih folijev, enotno oštevilčenih s številkami od 2 do 174. Prvi list manjka. Vsebina zadnje strani ni popolna, kar pomeni, da je rokopis na koncu prvotno vseboval vsaj še en folij. Na začetku rokopisa so trije papirnati listi, od katerih je popisani le drugi; podobno je ob koncu rokopisa 5 papirnatih listov in zadnji od njih je prazen. Sestavo prikazuje tabela 5.

Tabela 5: Sestav ANT II

Št. folijev	Snov	Oštevilčenje	Opombe
3	papir		Lista 1 in 3 sta prazna.
173	pergament	2–174	
5	papir		Zadnji list je prazen.

Vsebina: Responsorij *Ecce nunc tempus*, ki je na prvem pergamentnem foliju, je prvi responsorij prve nedelje v kvadragezimi. Kodeks je torej vsebinsko nadaljevanje ANT I, vendar je med zadnjim pergamentnim folijem ANT I ter prvim pergamentnim folijem ANT II vsebinski umanjkljaj, ki ga nadomeščata dva papirnata lista s konca ANT I (gl. op. 7) ter popisani papirnati list na začetku ANT II. Tudi slednji vsebuje antifone k *Magnificat*, in sicer za dneve od pepelnične srede do sobote. Tako je na dodatkih ob koncu ANT I ter ob začetku ANT II vsega skupaj 6 antifon k imenovanemu kantiku, ki morda v celoti premoščajo vsebino manjkajočih pergamentnih folijev. Na zadnjem pergamentnem foliju ANT II so antifone hvalnic velike sobote in folij se konča z nepopolnim zapisom verziklja *Caro mea*. S kasnejšo roko je na spodnji rob pripisana še antifona *Mulieres sedentes*, antifona h kantiku *Benedictus*. Na sledečih papirnatih listih ob koncu rokopisa so spevi za praznik sv. Jožefa, njegovi prvotni vsebini tuj kasnejši dodatek. Osnovni korpus rokopisa (fol. 2–174) je delo skriptorja D (faksimile 5).

ANT III

Rokopis sestoji iz 88 pergamentnih folijev, oštevilčenih s številkami 1–78 ter 80–89. Folij 79 manjka. Rokopis se začinja z zadnjimi antifonami za poletni čas pred avgustom, s spevi, ki

⁷ Vsebina rokopisa se nadaljuje na dveh mlajših papirnatih listih, ki sta bila nekdanj pomotoma vstavljena v ANT IV in sta oštevilčena s številkami 251 in 251. V času pisanja razprave je rokopis ANT I v restavriranju in nedostopen; tako ni mogoče preveriti, ali sta še vstavljena vanj. Njuna vsebina sestoji iz treh antifon, za katere je navedeno le to, da sodijo h kantiku *Magnificat*. Domnevati je mogoče, da pripadajo dnev po nedelji v petdesetdnevju.

spremljajo branje iz štirih Knjig kraljev (začenjale so se brati na ponedeljek po prvi nedelji po binkoštih). Vendar so na začetku rokopisa le zadnje štiri antifone h kantiku *Magnificat* tedenskih dni imenovanega časa; obsežnejši, manjkajoči del spevov h Knjigam kraljev je moral biti vključen v zdaj izgubljeni kodeks, ki je vseboval liturgijo od velike sobote do vključno 11. nedelje po binkoštih ter prvi del spevov h Knjigam kraljev. Antifonam h Knjigam kraljev sledijo antifone h kantikoma *Benedictus* in *Magnificat* za čas od 12. pobinkoštna nedelje dalje. Za tem so poletne in jesenske historije, vključno z zadnjo iz preroških knjig. Na zadnjem foliju rokopisa so še vedno v sklopu spevov k preroškim knjigam antifone za hvalnice 2. nedelje v septembru. Kodeks ni popoln, saj njegova zadnja antifona ni cela. ANT III je pisala ista roka kot ANT II in ANT I.⁸ Tabela 6 prikazuje njegovo vsebino. Tudi ta kodeks je delo skriptorja D (faksimile 5).

Tabela 6: Vsebina ANT III

Folij	Vsebina
1r	Historia Regum
3v	antifone h kantikoma od 12. do 24. nedelje
14r	Historia Sapientiae
27v	Historia Iob
39v	Historia Tobiae
48v	Historia Iudith
55r	Historia Esther
58r	Historia Machabaeorum
75v	De Prophetis
79	lacuna
89v	Dom. II. sept. ad laudes an.

ANT IV

Rokopis sestavlja 306 pergamentnih in enotno oštevilčenih folijev. Na koncu manjka vsaj en folij, saj zadnja antifona rokopisa, antifona *Dedisti domine habitaculum*, ni popolna. Na začetku kodeksa je neoštevilčeni papirnat list, na katerem je z novodobno roko napisano »Proprium Sanctorum«. Tudi na koncu kodeksa je prazen papirnat list. Rokopis je vsebinsko enoten: vsebuje sanktoral za celotno liturgično leto. Pisala ga je roka, označena v tem pregledu s črko E (faksimile 6).

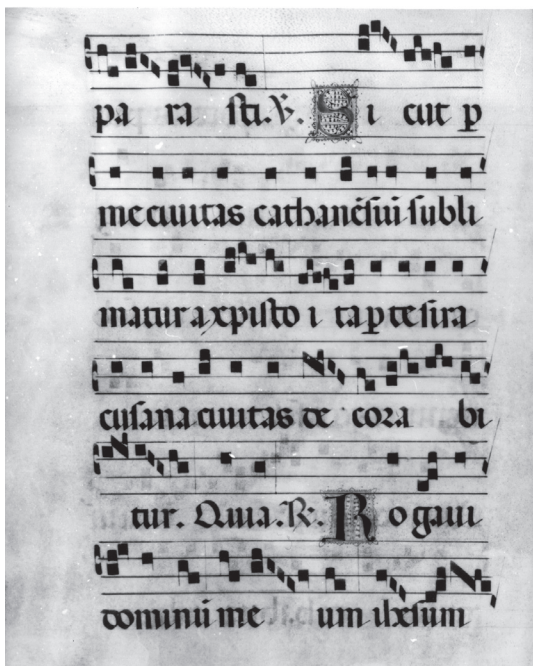
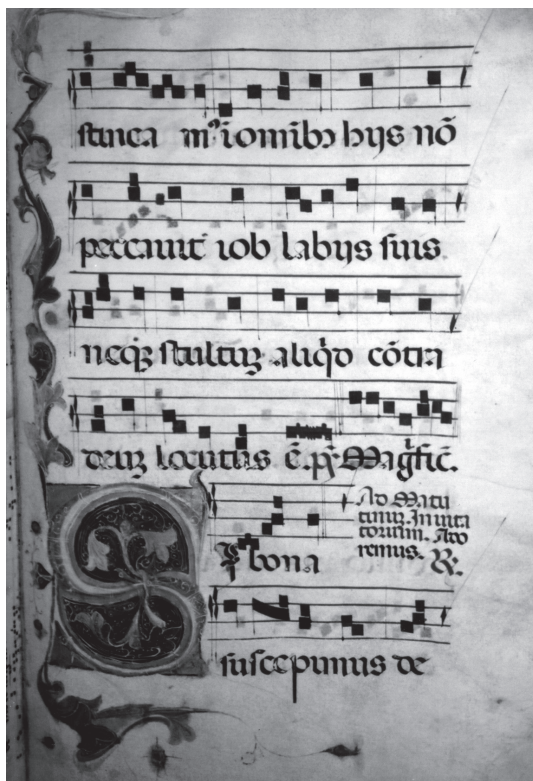
ANT V

Sestava rokopisa je zaradi kasnejših dodatkov in sprememb razmeroma zapletena. Njegov prvotni korpus sestavlja 109 pergamentnih folijev, ki so zdaj oštevilčeni z rimskimi številkami od 2 do 109. (Dva zaporedna folija nosita številko 51, zaradi česar obsega celotni korpus en folij več, kot kaže oštevilčenje.) Ta del rokopisa predstavlja zaključeno celoto, ob koncu katere, na zdajšnjem foliju 109v, je piščevek eksplicit: »Opus Nazarii de

⁸ V vezavi ANT II in ANT III so odrezki nekega starejšega rokopisa v kvadratni notaciji.

Faksimile 5: Roka D

ANT III, fol. 28r: konec antifone *Cum audisset Iob*, začetek rezponzorija *Si bona* (levo je viden ostanek starejšega rokopisa v vezavi)

Faksimile 6: Roka E

ANT IV, fol. 13v: konec rezponzorija *Lucia virgo*, začetek rezponzorija *Rogavi dominum*

Iustinopoli«. Korpus rokopisa ni povsem cel: manjka mu vsaj en ali dva folija na začetku (pred zdajšnjim folijem 2), kar je razvidno iz dejstva, da se prvi oficij rokopisa (*Apostolorum et Evangelistarum*) začenja neposredno z jutranjičnimi rezponzoriji, pred katerimi bi morale stati antifone prvega nočna s predhodnim invitorijem. Lacuna na začetku rokopisa je premoščena s kasnejšim papirnatim listom, ki nosi številko 1, ter z zalepkom na notranji strani platnic. Poleg tega manjka vsaj en folij med zdajšnjima folijema 5 in 6. Zdajšnjemu foliju 109 sledi 9 pergamentnih folijev, ki so oštevilčeni s številkami od 110 do 118 in predstavljajo prvi večji dodatek sicer že izgotovljenemu in že uporabljanemu rokopisu. Dodatek je vsebinsko popoln. Sledi prazen in neoštevilčen papirnat list. Drugi večji dodatek rokopisu predstavlja nadaljnjih 6 pergamentnih folijev, oštevilčenih s številkami od 120 do 124; zadnji folij drugega dodatka ni oštevilčen. Ta dodatek rokopisu je bil ob vezavi rokopisa vanj napačno vložen: njegov zadnji folij (zdaj neoštevilčeni folij 125) bi moral stati na njegovem začetku, se pravi pred zdajšnjim folijem 120. Drugi dodatek rokopisu vsebinsko ni popoln. Na verso strani njegovega zadnjega folija (upoštevajoč, da je bil dodatek napačno vložen, je to oštevilčeni fol. 124) je začetni del antifone *Ave regina caelorum*; antifona ni popolna, kar pomeni, da je dodatek moral obsegati vsaj še en list, na katerem je bil manjkajoči del speva. Zadnje dodatke rokopisu predstavljajo papirnati listi na njegovem začetku in na njegovem koncu. Eden od teh je prilepljen na notranjo stran prvih platnic; sledi mu list, oštevilčen s številko 1. Na koncu sta dva neoštevilčena papirnata lista. Sestavo rokopisa ponazarja tabela 7.

Tabela 7: Sestav ANT V

Plasti	Št. fol.	Snov	Oštevilčenje	Opombe
zalepek				
dodatek	1	papir		
korpus	109	pergament	2–51, 51–109	Manjkajo: 1 ali 2 fol. na začetku ter 1 fol. med fol. 5 in 6.
privezek 1	9	pergament	110–118	
vrivek	1	papir		
privezek 2	6	pergament	120–124	Folij 125 neoštevilčen; spada pred fol. 120.
dodatek	2	papir		

Osnovni korpus rokopisa vsebuje oficijski *commune sanctorum*. Na fol. 85, ki je bil prvotno prazen, je novodobna roka zapisala nekaj spevov, ki se najbrž navezujejo na predhodni oficij velikonočnega časa. Tudi zapisa na zdajšnjem fol. 1 ter na predhodnem zalepku sta novodobna; z njima je bil nadomeščen umanjkljaj prvotnega prvega folija rokopisa. Korpusu rokopisa sledi oficij sv. Nazarija, prvega koprškega škofa, in sicer njegova mlajša verzija. Za oficijem sv. Nazarija je prvotno ostalo nekaj prostora, kamor je novodobna roka zapisala nekaj spevov za praznik Jezusovega spreobrnjenja (*In Transfiguratione*). Drugi večji dodatek rokopisu predstavlja starejša verzija oficija sv. Nazarija, katerega zadnji folij je bil v rokopis napačno vložen. Ista roka je napisala tudi antifono *Ave regina*, ki jo je mogoče videti kot vsebinsko povezano z oficijem sv. Nazarija: kot marijanski spev, ki se je pel po

drugih večernicah. V prazen prostor med zadnjo antifono oficija sv. Nazarija ter antifono *Ave regina* je neka druga novodobna roka vnesla antifono *Manum suam aperuit*, ki je ni mogoče povezati z imenovanim oficijem. Tudi spevi za praznik Marijinega obiskovanja (*Visitatio*) so novodobni. Plasti rokopisa prikazuje tabela 8, kjer so vpisi 17. in 18. stol. podani kurzivno, zamiki pa nakazujejo možno starost posamičnih rok.

Osnovni korpus rokopisa je delo Nazarijeve roke (faksimile 7).

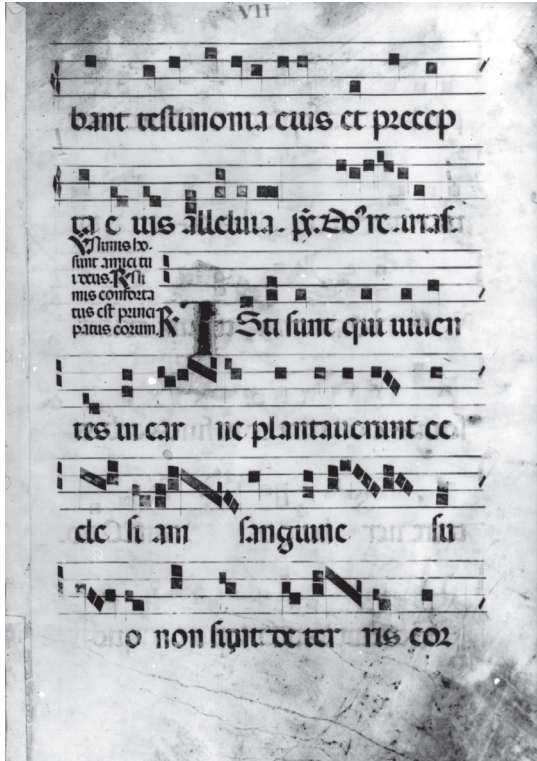
Tabela 8: Vsebina ANT V

Folij	Ime oficija	Roke
zalepek	<i>Apostolorum et Evangelistarum</i>	VII
1		VIII
2r–13r	Apostolorum et Evangelistarum	Nazarius
13r–24v	Unius Martyris	Nazarius
24v–39v	Plurimorum Martyrum	Nazarius
39v–52r	Confessorum Pontificum	Nazarius
52r–58v	Confessoris non Pontificis	Nazarius
58v–71r	Virginum	Nazarius
71r	Virginis non Martyris	Nazarius
71r–75r	Nec Virginis nec Martyris	Nazarius
75r–84v	A Pascha usque Pentecosten	Nazarius
85	<i>an. Crucem sanctam subiit</i>	Va
	<i>an. Beata mater</i>	Vb
	<i>Ioseph Confessoris</i>	Vc
86r–97v	In Dedicatione	Nazarius
97v–109v	Officium Mortuorum	Nazarius
110r–117r	Nazarii II	III
117v–118v	In Transfiguratione	IX
119	prazno	
120r–124r	Nazarii I	II
124r	<i>an. Manum suam aperuit</i>	IV
124v	an. Ave regina	II
125	Nazarii I (začetek)	II
126r–127	<i>In Festo Visitationis</i>	VI

Vsebinske značilnosti

Temporal

Temporalna plast liturgičnega leta, kot je obstajala v srednjem veku, je zelo obsežna in kompleksna: slednje zlasti ob mnogih razločkih in variantah, ki jih je mogoče opazovati v posamičnih rokopisih, bodisi gradualnih bodisi antifonalnih. V smislu osnovnega preizkusa

Faksimile 7: Nazarijeva roka
ANT V, fol. 7r: konec antifone
Custodiebant testimonia, verzikelj
Nimis honorati, začetek rezponzorija
Isti sunt qui uiventes

koprskih temporalnih rokopisov sta v nadaljevanju predstavljena in primerjana dva izseka iz njihove vsebine: aleluje pobinkoštnih nedelj ter rezponzoriji prve adventne nedelje. Kot je znano, je eden od starih in uveljavljenih načinov določanja vsebine katerega koli graduala pregled njegovih aleluj v proprijih pobinkoštnih nedelj. Srednjeveška liturgija je bila v tem pogledu zelo raznolika in graduali se po izbiri aleluj za imenovane nedelje med sabo značilno ločijo. Prav zaradi tega jih je mogoče liturgično- in glasbenozgodovinsko določati prav z ozirom na izbiro aleluj v pobinkoštnih nedeljah. Koprski GR I ima v proprijih 23 pobinkoštnih nedelj naslednje aleluje:

1 Verba mea; 2 Domine deus meus; 3 Deus iudex iustus; 4 Deus qui sedes; 5 Domine in virtute; 6 In te domine speravi; 7 Omnes gentes; 8 Magnus dominus; 9 Eripe me; 10 Te decet hymnus; 11 Exultate deo adiutori; 12 Domine deus salutis; 13 Domine refugium; 14 Venite exultemus domino; 15 Quoniam deus magnus; 16 Cantate domino canticum; 17 Domine exaudi orationem; 18 Timebunt gentes; 19 Confitemini domino; 20 Paratum cor meum; 21 In exitu Israel; 22 Qui timent dominum; 23 De profundis

Če navedeno vrsto primerjamo z drugimi srednjeveškimi vrstami, se pokaže značilna podoba: iste aleluje najdemo v gradualu iz ljubljanskega frančiškanskega samostana,⁹ prav tako pa tudi v rimskih predtridentinskih tiskanih misalih.¹⁰ Tudi med rokopisi, ki

⁹ Ljubljana, Frančiškanski samostan, brez sign. (inv. št. 6773).

¹⁰ Tako v *Missale Romanum*, Benetke 1497.

jih vključuje še vedno dopolnjujoča se baza serij pobinkoštnih aleluj, dostopna na spletu, imajo nekateri povsem isto vrsto.¹¹ Nasprotno imajo rokopisi iz bližnjega Ogleja, središča patriarhata, katerega del je bila tudi koprška škofija, drugo vrsto aleluj. Ob raznolikosti, ki jo kažejo srednjeveški kodeksi z ozirom na aleluje pobinkoštnih nedelj, ujemanje koprškega rokopisa s frančiškanskimi in rimskimi ne more biti naključje: domnevno vsebuje GR I liturgijo rimske kurije, ki jo je ta v 13. stol. prevzela od frančiškanov.¹²

Rimsko oz. frančikansko pripadnost kaže tudi izbor rezponzorijev za prvo adventno nedeljo. Kot običajno jih ima ANT I devet in ker ni zasnovan v monastičnem kursusu, so rezponzoriji enakomerno razdeljeni na tri nokturne:

1 Aspiciens a longe Quique terrigenae Qui regis Tollite portas Gloria patri	4 Ave Maria gratia plena Quomodo fiet 5 Salvatore[m] expectamus Sobrie et iuste 6 Obsecro domine Qui regis	7 Ecce virgo concipiet Super solium David 8 Audite verbum domini Annuntiate et auditum 9 Ecce dies veniunt In diebus illis
2 Aspicietbam in visu noctis Potestas eius		
3 Missus est Gabriel Dabit ei dominus		

Natančno to skupino rezponzorijev imajo vsi frančiškanski viri, vključeni v podatkovno bazo Cantus,¹³ čeprav izhajajo iz različnih dežel. Poznajo jo italijanski rokopisi,¹⁴ madžarski,¹⁵ drugi;¹⁶ ima jo tudi ljubljanski rokopis NUK, Ms 37, na katerega začetku je izrecno navedeno, da vsebuje liturgijo rimske kurije in frančiškanskega reda.¹⁷ Ob primerjavi z nekaterimi drugimi, naključno izbranimi rokopisi¹⁸ se izkaže, da razločki glede obravnavanega izseka med frančiškanskimi in drugimi antifonali niso posebno veliki. Največkrat zadevajo le enega ali dva speva, spremenjen redosled, drugačen verz ipd. Bolj kot razlike je torej pomenljiva enotnost, ki jo izkazujejo vsi frančiškanski rokopisi. Kot omenjeno, je bila frančiškanska liturgija hkrati tudi liturgija rimske kurije. Tako je mogoče postaviti

¹¹ <http://www.cantus-augusta.de> (David Hiley, Post-Pentecost Alleluias).

¹² David Hiley, *Western Plainchant. A Handbook*, Oxford, Clarendon, 1993, str. 594–595.

¹³ <http://publish.uwo.ca/~cantus/mssindex.html>

¹⁴ Assisi, Biblioteca comunale, 694 (srednjeitalijanski frančiškanski rokopis 13. stol.); Assisi, Cattedrale San Rufino, Archivio e Biblioteca, 5 (srednjeitalijanski frančiškanski antifonal s sredine 13. stol.); Napoli, Biblioteca nazionale Vittorio Emanuele, III, vi. E. 20 (srednjeitalijanski frančiškanski rokopis iz druge pol. 13. stol.); München, Franziskanerkloster St. Anna, Bibliothek, 12o Cmm 1 (srednjeitalijanski frančiškanski rokopis s sredine 13. stol.); Chicago, Newberry Library, 24 (srednjeitalijanski frančiškanski rokopis 13. stol.).

¹⁵ Budapest, Egyetemy Könyvtár (University Library), lat. 118 (frančiškanski antifonal 14. stol.).

¹⁶ Fribourg, Bibliothèque des Cordeliers, 2 (frančiškanski antifonal poznega 13. ali zgodnjega 14. stol.).

¹⁷ Fol. 89r: »... incipit breviarium fratrum minorum secundum consuetudinem curie romane ...«; rezponzoriji prve adventne nedelje so na fol. 89v–91v.

¹⁸ Primerjava je zajela naslednje kodekse: Albi, Bibliothèque municipale Rohegude, 44; Arras, Bibliothèque municipale, 465; Mainz, Dom- und Diözesanmuseum, A; Lucca, Biblioteca Capitolare Feliniana e Biblioteca Arcivescovile, 601; Ljubljana, NŠAL, Rkp 17.

utemeljeno hipotezo, da vsebujejo liturgijo rimske kurije poleg GR I tudi koprski antifonali ANT I-III, ki so delo istega skriptorja.

Sanktoral

Kot je razvidno iz tabele 9,¹⁹ sta rokopisa, ki vsebujeta sanktoralno plast liturgije, GR II in ANT IV, po obsegu zelo različna. Medtem ko vključuje gradual veliko število svetniških imen, se omejuje antifonal le na najosnovnejša. To tudi pomeni, da so domala vsa imena, ki jih vključuje gradual, prisotna tudi v antifonalu. Slednji navaja le nekaj takih godov, ki jih bogati sanktoral graduala ne pozna: skupino Aleksandra, Evencija, Teodula ter Juvenala, papeža Leona, mučenko Sabino, mučenca Adrijana ter dvojico Kornelija in Ciprijana. Vendar pa pomen teh razločkov zbledi ob dejstvu, da so z dvema izjemama vsi v GR II in ANT IV prisotni prazniki že v koledarju rimske kurije, kakršen je bil v 13. stol. in kakršnega so poznali tudi srednjeveški frančiškani.²⁰ Omenjeni izjemi sta dva Marijina praznika: obiskovanje (*Visitatio*) in predstavitev (*Praesentatio*), ki sta bila uvedena šele kasneje, po 13. stol.²¹

Nekaj več razlik opazimo, če koprski sanktoral primerjamo s sanktoralom oglejskih rokopisov, tj. rokopisov iz Ogleja in Čedad, dveh središč koprski škofiji nadrejene metropolije.²² Tako kot sanktoral rimske kurije vsebuje tudi sanktoral oglejske cerkve zelo veliko število imen in mnoga so skupna obema. Prav zaradi tega je velika večina imen koprskega antifonala prisotna tudi v oglejskih rokopisih. Vendar je število praznikov, ki jih v oglejskih rokopisih ni mogoče najti, vsebuje pa jih koprski sanktoral, nekoliko večje: v oglejskih virih manjkajo Damask, Emerenciana, dvojica Rufina in Sekunda ter praznik

¹⁹ V levih dveh stolpcih so številke folijev, na katerih so v tretjem stolpcu navedeni prazniki. Odsotnost številke pomeni, da rokopis praznika oz. imena nima. Navedbe godov in praznikov so smiselno poenotene in pravpisno posodobljene. Tako je tudi v stolpcu z opombami. Seznam se omejuje zgolj na prisotnost imen; spregleduje njihovo rangiranje, kot tudi to, ali ima dani praznik lastne speve ali pa navaja speve iz *commune sanctorum*. Oktave so izpuščene. Od komemoracij so navedene le tiste, ki navajajo imena, ki se v obeh rokopisih sicer ne pojavljajo. Nekatere skupine svetniških imen bi bilo verjetno treba razumeti kot dva različna praznika (npr. Basilidis, Cirini, Naboris, Nazarii); rokopisa v pogledu natančnega ločevanja med sabo nepovezanih svetniških imen istega danega dne nista zanesljiva.

²⁰ V tabeli 9 stolpec R: Stephen J. P. van Dijk, *The Ordinal of the Papal Court from Innocent III to Boniface VII and Related Documents*, Fribourg, 1975, str. 34–57 (Kalendar of the Roman Court according to the »Regula« Edition of the Friars Minor).

²¹ *Lexikon für Theologie und Kirche* 6, Freiburg [...] 1997, stolpca 1371–1372. James John Boyce, The Carmelite Feast of the Presentation of the Virgin, *The Divine Office in the Latin Middle Ages*, ur. Margot E. Fassler in Rebecca A. Baltzer, Oxford, 2000, str. 486. – Ena od koprskih cerkva, Santa Maria Nuova, je bila leta 1488 posvečena prazniku Marijine predstavitve. Praznik je bil torej v Kopru poznan, vendar pa njegova prisotnost v GR II najbrž nima povezave z imenovano cerkvijo. Paolo Naldini, *Corografia ecclesiastica o sia descrizione della città e della diocesi di Giustinopoli*, Benetke 1700, str. 159 (reprint: *Historiae urbium et regionum Italiae rariores XXXIX*, Bologna; slovenski prevod: Pavel Naldini, *Cerkveni krajepis ali opis mesta in škofije Justinopolis, ljudsko Koper*, ur. Darko Darovec, Koper 2001).

²² V tabeli 9 stolpec O: Raffaella Camilot-Oswald, *Die liturgischen Handschriften aus dem mittelalterlichen Patriarchat Aquileia*, Monumenta Monodica Medii Aevi. Subsidia II, Kassel [...], Bärenreiter, 1997, str. CXIII–CXXXV.

Marijine predstavitve. A glavni razloček med oglejskim sanktoralom in sanktoralom koprškega antifonala je v tem, da v slednjem ni izrecno oglejskih svetniških imen: tu ne najdemo ne Mohorja in Fortunata, ne skupine Kancijev, ne Helarja in Tacijana in ne skupine štirih oglejskih mučenk Evfemije, Doroteje, Tekle in Erazme. To pomeni, da koprski antifonal ne kaže pripadnosti oglejskemu obredu. Tako kot koprski temporalni rokopisi dovoljujeta tudi koprška sanktoralna rokopisa hipotezo, da sta predstavnik liturgije rimske kurije oz. frančiškanskega reda.

Tabela 9: Sanktoral koprških kodeksov

GR II	ANT IV	Praznik	R	O	Opombe
1r		In Vigilia Andreae	+	+	
2v	1r	In Festo Andree	+	+	
4v		Nicolai	+	+	
4v		In Conceptione	+	+	
4v		Damasci	+		R: Damasi
4v	12r	Luciae	+	+	
4v	17r	Thomae	+	+	
5v		Felicis in Pincis	+	+	O: Felicis Presbiteri
6v		Marcelli	+	+	
6v		Antonii	+	+	
6v		Priscae	+	+	
8v		Fabiani et Sebastiani	+	+	
11r	17r	Agnetis	+	+	
13r	28r	Vincentii	+	+	R, ANT IV: <i>addit et Anastasii</i>
15r		Emerentianae	+		
15r	28v	In Conversione Pauli	+	+	
17v	41r	Agnetis Secundo	+	+	
17v	41r	In Purificatione	+	+	
24v	57r	Agathae	+	+	
25r		Valentini	+	+	
26r	71r	In Cathedra Petri	+	+	
28v		Gregorii	+	+	
29r		Benedicti	+	+	
29v	78r	In Annuntiatione	+	+	
32r		Tiburtii, Valeriani, Maximi	+	+	
32r		Georgii	+	+	
32r	97v	Marci	+	+	
32r		Vitalis	+	+	
32r	99v	Philippi et Iacobi	+	+	
33v	102r	In Inventione Crucis	+	+	
	103r	Alexandri, Eventii, Theodori, Iuvenalis	+	+	R: Theodoli; O: <i>om. Iuvenalis</i>
35r	109r	Ioannis ante Portam	+	+	

GR II	ANT IV	Praznik	R	O	Opombe
35r	109v	In Inventione Michaelis	+	+	R, O, ANT IV: Apparitio
35r		Gordiani et Epimachi	+	+	
35v		Nerei, Achilei, Pancratii	+	+	
35v		Potentianae	+	+	O: Pudentianae
35v		Urbani	+	+	
35v		Marcellini, Petri et Erasmi	+	+	O: <i>om.</i> Erasmi
35v		Primi et Feliciani	+	+	
35v		Barnabae	+	+	
35v		Basilidis, Cirini, Naboris et Nazarii	+	+	
36r		Marci et Marcelliani	+	+	
36r		Gervasii et Protasii	+	+	
36r		In Vigilia Ioannis	+	+	
37r	121v	In Nativitate Ioannis	+	+	
39v	138r	Ioannis et Pauli	+	+	
	143r	Leonis	+		
39v		In Vigilia Apostolorum Petri et Pauli	+	+	
40v	143r	In Festo Apostolorum Petri et Pauli	+	+	
41v	158r	In Commemoratione Pauli	+	+	
42r		In Festo Visitationis		+	
42v		Processi et Martiniani	+	+	
42v		In Octava Apostolorum	+	+	
42v		Septem Fratrum	+	+	
42v		Rufinae et Secundae	+		
42v		Praxedis	+	+	
42v	173r	Mariae Magdalenaee	+	+	
42v		Apolinaris	+	+	
42v		Pantaleonis	+	+	O: <i>addit</i> Nazarii, Celsi
43r		Abdon et Senen	+	+	
43r	179r	Petri ad Vincula	+	+	
43v		Stephani	+	+	
43v		In Inventione Stephani	+	+	
43v	181r	Mariae ad Nives	+	+	
43v		Sixti, Felicissimi, Agapiti	+	+	
44r		Donati	+	+	O: <i>posterius</i>
44r		Ciriaci, Largi, Smaragdi	+	+	O: <i>om.</i> Largi, Smaragdi
44r		In Vigilia Laurentii	+	+	
45v	193r	In Festo Laurentii	+	+	
47r		Hippolyti et Sociorum	+	+	O: <i>om.</i> et Sociorum
47r		In Vigilia Assumptionis	+		
47r	209v	In Die Assumptionis	+	+	
48v		In Octava Laurentii	+	+	

GR II	ANT IV	Praznik	R	O	Opombe
49r		Agapiti	+	+	
49r		Timothei, Hippolyti, Symphoriani	+	+	O: <i>om.</i> Hippolyti
49v		Bartholomaei	+	+	
49v		Augustini	+	+	
49v	223r	In Decollatione	+	+	
	227r	Sabinae	+	+	
49v		Felicis et Audacti	+	+	O: Adaucti
49v	227v	In Nativitate Mariae	+	+	
	228r	Adriani	+	+	
51v		Gorgonii	+	+	
51v		Proti et Hyacinthi	+	+	
51v	240v	In Exaltatione Crucis	+	+	
	240v	Cornelii et Cipriani	+	+	
53r		Nicomedis	+	+	
53r		In Vigilia Mathaei	+	+	
53r		In Festo Mathaei	+	+	
53v		Cosmae et Damiani	+	+	
53v	246v	In Dedicatione Michaelis	+	+	O: Michaelis
56v	260v	Hieronimi	+	+	
56v		Calixti	+	+	
56v		Lucae	+	+	
56v		In Vigilia Simonis et Iudae	+	+	
56v		In Festo Simonis et Iudae	+	+	
56v		In Vigilia Omnium Sanctorum	+	+	
56v	261r	In Festo Omnium Sanctorum	+	+	
58r		Quattuor Coronatorum	+	+	
58r	274v	Martini	+	+	
58v		In Festo Praesentationis			
59r	289r	Ceciliae	+	+	
59r	301v	Clementis	+	+	
61r		Catherinae	+	+	

Vprašanje izvora in namena

Ob dejstvu, da je bila liturgija rimske kurije hkrati tudi liturgija srednjeveških frančiškanov, se postavlja vprašanje: Ali so bili koprski rokopisi namenjeni redovni ali sekularni skupnosti? V zvezi s tem so zanimive nekatere njihove rubrike. V GR I so pogosto omenjeni »fratres«, »bratje«: na fol. 48r je opisan obred pepeljenja in tu najdemo določilo: »... postea veniunt fratres bini et bini ...«, na fol. 142v je v okviru liturgije velikega četrtega navedba: »... conveniunt fratres ad faciendum mandatum ...«; na fol. 169v pa je v opisu liturgije velike

sobote navedeno, da »bratje« pojejo (»... et fratres alii stant erecti et cantantur letania in medio choro a duobus fratribus utroque choro idem simul respondente ...«), kar izključuje možnost, da bi bili s tem izrazom mišljeni kateri koli udeleženci liturgije. Iz teh in podobnih omemb, ki jih je v rokopisu še več, bi bilo mogoče soditi, da je bil GR I kompiliran za neko frančiškansko skupnost.

Podobne oznake najdemo v GR II: na fol. 17v in 18r je v okviru praznika svečnice opisan obred blagoslovitve sveč. Tu je med drugim določeno, naj jih dva »brata« razdelita med druge »brate«, ki ostanejo na svojih mestih: »Deinde duo fratres eas incensas fratribus in suis locis manentibus distribuunt.« V tem času naj se poje antifona *Lumen ad revelationem gentium*. Uporabniki rokopisa naj bi bili torej bratje. Vendar pa rokopis GR II ni bil namenjen določeni, pač pa kateri koli frančiškanski skupnosti. To je razvidno iz rubrike na fol. 32r, kjer beremo določilo, naj se dejanski dan obhajanja prošnjega dne ravna po navadah dežele, v kateri »bratje« bivajo: »Officium misse de letaniis ante vigiliam ascensionis positum fiat eo tempore quo fit in terris in quibus fratres morantur.« Rokopis je bil torej zasnovan tako, da bi ga mogla uporabljati katera koli frančiškanska skupnost v kateri koli deželi.

Tudi v ANT IV so prisotne sorodne oznake. V prazniku apostolov Petra in Pavla sta za druge večernice predvideni v tem rokopisu dve možnosti (fol. 155v in 156r): »bratje«, ki imajo cerkev posvečeno sv. Pavlu, naj se poslužijo prvega niza antifon (in drugih sestavin), »bratje«, ki imajo drug patrocinijski, pa drugega. To določilo nadalje potrjuje, da rokopis ni bil izdelan za določeno, pač pa za katero koli redovno skupnost, tako kot GR II. Da je bila ta skupnost frančiškanska, je posredno razvidno iz rubrike v oficiju praznika spreobrnjenja apostola Pavla (29r), kjer je v okviru prvih večernic določeno, da naj ima kateri koli praznik sv. Pavla tudi komemoracijo sv. Petra in obratno, in sicer tako v matutinu (mišljene so hvalnice, ki so v jutranjem delu oficija) kot v večernicah. Rubrika se zaključuje s tole določitvijo: »Et nihil fit de beato Francisco neque de pace«. Na tem mestu je torej izključen sicer samoumevni spomin sv. Frančiška, kar posredno pomeni, da bi bil rokopis lahko frančiškanski.

ANT I-III so brez rubrik, ki bi nakazovale njihov izvor ali namen, z izjemo ene: V liturgiji sobote pred nedeljo trpljenja je določilo, ki izključuje komemoracijo sv. Leoparda: »Ab hoc sabbato usque ad sabbatum post pentecosten non fit commemoratio de apostolis nec de beato leopardo neque de pace.« Iz te rubrike ni razvidno, kateri od treh svetnikov s tem imenom je dejansko mišljen,²³ niti ni mogoče presoditi, kateri cerkvi z imenovanim patrocinijskim bi bil rokopis lahko namenjen.²⁴

Vendar je ob domnevi, da so koprski rokopisi frančiškanski, zelo nenavadno, da niti GR II niti ANT IV ne vključujeta godu sv. Frančiška, ki ga najdemo tako v sanktoralu rimske kurije kot tudi v oglejskem sanktoralu. Frančišek je v koprskih kodeksih prisoten šele v kasnejših, novodobnih dodatkih, in sicer le v GR II. Kot omenjeno, je na začetku tega rokopisa kazalo, ki so ga izdelali njegovi uporabniki v 19. ali celo v 20. stol. Tu je naveden tudi Frančišek, in sicer dvakrat: kasneje dopisani spevi na fol. 64r, ki v samem rokopisu nimajo nobene oznake, so v kazalu določeni kot proprij sv. Frančiška (int. *Mihi autem*, of.

²³ *Bibliotheca Sanctorum* VII, Rim 1966, stolpci 1333–1336.

²⁴ Ni znano, da bi bil omenjeni kult srednjeveškemu Koprju poznan. Ana Lavrič, *Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579*, Ljubljana, ZRC SAZU, 1986, str. 195–201 (indeks).

Veritas mea, co. Fidelis servus); poleg tega se svetnikov proprij pojavi tudi med končnimi dodatki rokopisu (fol. 179v–180r). A Frančiškovega imena v GR II prvotno ni bilo, in prav zaradi njegove odsotnosti je treba sodbo o frančiškanski vsebini koprskih rokopisov ustrezno zrahljati. Najverjetneje se zdi, da so GR I, GR II, ANT IV, morda pa tudi ANT I–III delo enega ali več frančiškanskih skriptorijev; njihovi pisci so vanje vnesli liturgijo rimske kurije, ki je bila hkrati tudi njihova, frančiškanska. S tem so bili rokopisi široko uporabni in uporabljale bi jih lahko tudi svetne cerkve, ki niso imele izrecno svoje liturgije, kot jo je imela npr. cerkev v Ogleju. Da so v rokopisu vendarle rubrike, ki omenjajo brate, je mogoče razložiti s predlogami. Rubrike bi bile lahko prepisane iz predlog ne oziraje se na to, da še nepoznani bodoči uporabniki rokopisa ne bi bili »bratje«.

Koprski rokopisi najbrž nimajo enotnega izvora. Roka C, ki je kopirala GR II, je napisala tudi kirial GR I. Iz tega bi bilo mogoče soditi, da predstavljata rokopisa dvojico, ki je bila že zelo zgodaj v skupni rabi. Morda se je ob skupni rabi izkazalo, da potrebuje kirial tudi GR I in pisec, ki je že izdelal GR II, je pripravil še eno kopijo kiriala, ki je bila naknadno uvezana v temporalni kodeks GR I. To pomeni, da je GR II mlajši od GR I; poleg tega nakazuje prikazano razmerje med rokopisoma hipotezo, da je GR II nastal v kraju, kjer sta bila oba rokopisa v rabi. Izrecnejših kazalcev, da je bilo to v Kopru, ni. ANT I–III so nastali v istem skriptoriju, saj jih je izdelala ista roka; drugo roko pa izkazuje ANT IV. Čeprav ni povsem izključeno, ni iz ničesar jasno razvidno, da bi bil ANT IV delo istega skriptorija kot ANT I–III. Ta opažanja in domneve se bolj ali manj ujemajo s prikazanimi umetnostnozgodovinskimi sodbami. Tudi o tem, kdaj so rokopisi GR I–II ter ANT I–IV prišli v koprsko stolnico, ni mogoče reči določnejše sodbe.²⁵

Nazarijev rokopis ter oficij sv. Nazarija

Kot moremo prebrati na zadnjem foliju prvotnega korpusa rokopisa, na fol. 109v, je ANT V izdelal neki Nazarij, ki se je identificiral kot Koprčan: »Opus Nazarii de Iustinopoli«. Ime Nazarij gotovo ni bilo redko v mestu, katerega stolnica je hranila svetnikove relikvije, a kopist kodeksa bi mogel biti katera od istoimenskih oseb, izpričanih v arhivskih virih 15. stol. Med odločitvami čedadskega kapitlja iz leta 1431 je tudi odločitev glede izposoje nekega ne natančneje določenega rokopisa: neki Nazarij, skriptor in duhovnik, ki se je vračal v Koper, je prosil čedadski kapitelj za dovoljenje, da bi si za deset dni smel izposoditi knjigo, ki jo je začel prepisovati. Kapitelj je njegovi prošnji ugodil in dovolil, da je bila knjiga odnesena v Koper.²⁶ Očitno je Nazarij začel prepisovati knjigo v Čedadu, a na začetku junija imenovanega leta se je moral vrniti v Koper. Ker delo še ni bilo dokončano, je vzel predlogo novonastajajočega rokopisa s seboj. Knjiga v dokumentu ni natančneje določena, vendar ni mogoče izključiti možnosti, da bi bila prav skupni del antifonala, ki nosi Nazarijevo ime. To bi pomenilo, da je bil ANT V kopiran maja in junija leta 1431, in sicer v Čedadu

²⁵ Nenavadno je, da vizitacijski popisi iz leta 1579 za koprsko stolnico ne omenjajo nobenih knjig, medtem ko navajajo za cerkev sv. Frančiška dva graduala. Ana Lavrič, nav. delo, str. 61–63 (stolnica), 71 (sv. Frančišek).

²⁶ Cesare Scalon, *Produzione e fruizione del libro nel basso medioevo. Il caso Friuli*, Padova, Antenore, 1995, str. 336–337 (št. 222A).

in Kopru. Približno v istem času je bil v Kopru tudi neki avguštinski kanonik z imenom Nazarij. O njem se ve le to, da mu je koprski škof Gieremia Pola (1420–1424) dovolil, da odide z mesta priorja enega od mestnih samostanov.²⁷ Samo iz tega podatka seveda še ni mogoče presoditi, ali je bil omenjeni kanonik tista oseba, ki je kako desetletje kasneje kopirala v Čedadu izposojeni kodeks.²⁸

Rokopis, kot ga je izdelal Nazarij, ne kaže nikakršnih posebnosti, ki bi ga prostorsko natančneje umeščale. Kot *commune sanctorum* je že po svoji vsebini tak, da poudarja splošno, in ne posebno. V njem se ne omenjajo ne »bratje« ne posamična značilna svetniška imena. A kljub splošnosti vsebine je rokopis izrazilo koprski. Kopiral ga je Koprčan in v rabi je bil v Kopru, skoraj zagotovo v koprski stolnici. Slednje je razvidno iz njegovih dodatkov, točneje iz dveh verzij oficija sv. Nazarija.

Kot je pokazal doslejšnji pregled, koprski kodeksi v svoji prvotni zasnovi ne vključujejo imena sv. Nazarija, prvega koprskega škofa. Ni ga ne v sanktoralnem delu antifonala ne v sanktoralnem delu graduala. Omenjeno je bilo, da sta oba navedena rokopisa nastala za katero koli cerkev, ne za koprsko stolnico, in tako odsotnost Nazarijevega imena v njunem koledarju ni presenetljiva. Tudi ANT V v svoji prvotni zasnovi ni vključeval svetnikovega imena, saj glede na svojo vsebino (kot *commune sanctorum*) ni predvideval mesta zanj. A kot je bilo prikazano, sta med njegovimi kasnejšimi dodatki kar dve verziji oficija sv. Nazarija, zapisani na dveh kasnejših privezkih. Verziji nista iz istega časa; starejša je krajša, mlajša je daljša. Zapis starejše verzije (gl. faksimile 8) bi po pisavi sodeč mogel nastati še v 15. stol., verjetneje v njegovi drugi polovici, ali pa na začetku 16. stol. Obsega le nekaj antifon: h kantiku prvih večernic, za psalme drugih večernic ter antifono h kantiku drugih večernic. Težko je reči, ali je čas, iz katerega izvira zapis prve verzije oficija hkrati tudi čas njenega nastanka, a ob odsotnosti kazalcev, ki bi nakazovali drugo možnost, drugačna domneva ne bi bila utemeljena. Vsekakor je mogoče trditi, da je v času nastanka prvega zapisa oficij vseboval le v njem prisotne speve, saj je malo verjetno, da bi bil namenoma nepopoln.

Druga, mlajša verzija oficija (faksimile 9) je v dodatku, ki neposredno sledi prvotnemu korpusu ANT V, se pravi neposredno po Nazarijevem eksplicitu. Po pisavi sodeč je potridentska in tako jo je hipotetično mogoče postaviti v 16. stol. ali pa celo v 17. stol. Druga verzija predstavlja celotni oficij: Za prve večernice navaja antifone hvalnic, zgolj z besedilnim incipitom pa tudi himnus in verzikelj; sledijo trije nokturni s skupno 9 antifonami ter 8 rezponzoriji (tretji nokturn ima le dva rezponzorija); hvalnice sestojijo iz petero antifon, kapitelj, himnus, verzikelj ter antifona h kantiku (ista kot v prvih večernicah) so navedeni le z incipiti; druge večernice vsebujejo le antifono h kantiku, ostalo pa naj bi bilo prevzeto iz hvalnic. Druga, mlajša verzija oficija vključuje vse speve prve verzije, se pravi, da je njena dopolnjena predelava. To pomeni: Oficij sv. Nazarija, kakršen je obstajal konec 15. stol., je bil kasneje predelan in dopolnjen. Že obstoječi spevi so ostali spevi obojih večernic ter hvalnic, na novo pa so bili spesnjeni spevi jutranjic. Kot vsi glasbeni zapisi koprskih kodeksov sta tudi obe verziji Nazarijevega oficija v kvadratni notaciji, a roki njunih zapisov v drugih koprskih kodeksih ni bilo mogoče najti.

²⁷ Paolo Naldini, nav. delo, 177–178.

²⁸ O tretjem koprskem Nazariju iz prve pol. 15. stol., ki bi mogel biti identičen s kopistom in priorjem, gl. str. 117.

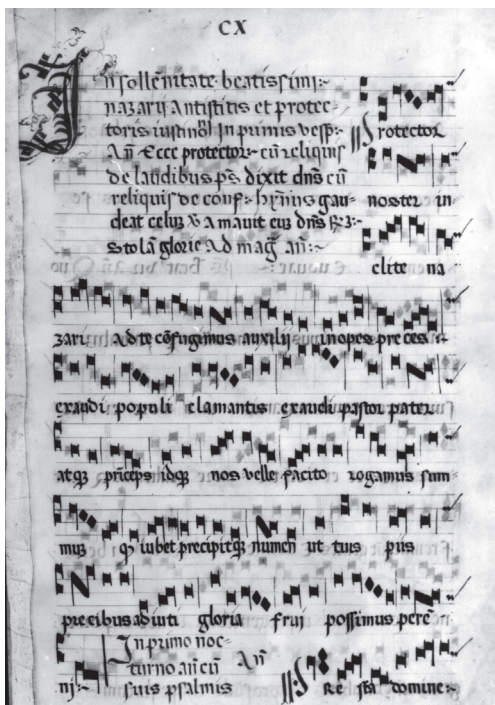
Faksimile 8:

ANT V, fol. 125r, začetek starejše verzije Nazarijevega oficija

Faksimile 9:

ANT V, fol. 110r, začetek mlajše verzije Nazarijevega oficija

Nazarij, prvi koprski škof, je bil le lokalno poznan. Kolikor je znano, o njem ne obstoji srednjeveška historija.²⁹ Kult sv. Nazarija ni posebno bogato dokumentiran. Še največ je o njem napisano v Naldinijevi zgodovini. Tu izvemo, da so bile v poznem 14. stol., v času vojne med Benetkami in Genovo, ko so Ligurijci (Genovežani) pustošili po Koprju, med drugim ugrabljeni tudi relikvije sv. Nazarija. V Genovi so ostale do leta 1422, ko sta se genovski škof in koprski škof Gieremia Pola sporazumela o njihovi vrnitvi. Naldini poroča, da je bila vrnitev relikvij in njihova položitev v sarkofag, v katerem so še danes, spremljana s petjem in zvonjenjem. Istega leta je škof Pola vpeljal praznik prenosa svetnikovih relikvij (*In Translatione Nazarii*).³⁰ Leto 1422 se tako kaže kot posebno pomembno v zgodovini Nazarijevega kulta in imeti ga je možno za spodnji časovni prag nastanka Nazarijevega oficija.

Če bi v 15. stol. nastal sanktoralni rokopis, namenjen izrecno koprski stolnici, bi moral vključevati tudi Nazarijev oficij in praznik prenosa njegovih relikvij. A takega rokopisa ni. Kot omenjeno, ANT V že po svoji osnovni zasnovi ne bi mogel vključiti oficija sv. Nazarija, čeprav bi ta v času njegovega nastanka (domnevno 1431) že obstajal. Verziji oficija sta bili ob svojem nastanku zelo verjetno zapisani v samostojna zvezka, ki sta se ohranila kot kasnejša privezka k ANT V, s čimer je izkazana tesna povezanost kodeksa ANT V s koprsko stolnico. Po svoji vsebini bi verziji spadali sicer v ANT IV in dejstvo, da se nista ohranili v ANT IV, nakazuje možnost, da je bil ANT IV prenesen v koprsko stolnico šele potem, ko sta bili verziji oficija že del Nazarijevega kodeksa. Vendar pa ta sklepanja ne morejo biti zavezujoča, saj bi bili obe verziji oficija lahko uvezani v ANT V tudi iz drugih, zgolj praktičnih razlogov.

Nazarij je izrecno koprski lokalni svetnik. Noben antifonal podatkovne baze Cantus³¹ ga ne pozna in tudi med mnogimi svetniškimi kulti *Analecta hymnica*³² ga ni mogoče najti. Tako prva verzija Nazarijevega oficija kot njegova predelava morata biti delo lokalnih klerikov. Vendar Naldinijeva zgodovina kot najbolj izčrpen vir o zgodovini Kopra ne omogoča v tej zvezi nobenih domnev. Nazarijev oficij je s stališča liturgičnega repertoarja enkratna specifično koprška sestavina ohranjenih kodeksov koprške stolnice.

²⁹ Rajko Bratož, Koprška škofija od prve omembe (599) do srede 8. stoletja, *Acta Histriae* 9 (2001), 1, str. 39. *Bibliotheca Sanctorum* IX, Rim 1967, stolpci 777–779. *Acta Sanctorum. Junii tomus quartus*, Pariz, Rim 1867, str. 738–742. *Acta Sanctorum* se opirajo na italijanske zgodovinarje 17. stol., ki bi mogli poznati starejše, zdaj izgubljene vire.

³⁰ Paolo Naldini, nav. delo, str. 49–51.

³¹ Gl. op. 13.

³² *Analecta hymnica medii aevi*, ur. Guido Maria Dreves in Clemens Blume, Leipzig 1886–1922.

THE PLAINCHANT CODICES FROM THE CATHEDRAL
OF KOPER / CAPODISTRIA

Summary

At the beginning of the 20th century, when H. Folnesics described the illuminated manuscripts in Istria, there were eight music codices in the parish church of Koper / Capodistria. Now there are only seven. The preserved manuscripts, written in square notation, include almost a complete office and mass liturgy of the year, the missing part (office liturgy from Easter to the 12th Sunday after Pentecost) having been most likely the contents of the manuscript now lost. The two graduals (the one containing the temporale and the kyriale, the other the sanctorale, the common of saints and the kyriale), come from the 14th century; they were not written by the same hand, yet they appear related to each other, since the scribe of the slightly younger sanctorale volume seems to be the same as the scribe of the kyriale part of the temporale volume. The temporale part of the office liturgy is divided into three volumes, written by the same 15th-century hand, whereas the whole sanctorale, which includes only the most important names, occupies only one volume, written by another 15th-century hand. The liturgy to be found in the manuscripts is, according to the series of the Post-Pentecost alleluias, the responsories of the first Sunday of Advent, and according to the list of saints, that of the Roman Curia, which was identical to the liturgy of the Friars Minor. Though the Bishop of Koper / Capodistria functioned as a suffragan of the Patriarch of Aquileia, there are no Aquileian peculiarities in the manuscripts from Koper / Capodistria. It is not known where exactly the manuscripts from Koper / Capodistria came into being, except for the commune part of the antiphonal. This manuscript was written by a certain "Nazarius de Iustinopoli", which is to say, by a local scribe (Iustinopolis being the Latin name of the town). This copyist is perhaps identical to the Nazarius who, according to the archival documents from the Chapter of Cividale, in June 1431 borrowed from the Chapter a manuscript, the copying of which he intended to complete in Capodistria / Koper, where he had to return. The codex of Nazarius has another interesting aspect: among many later additions, it contains two versions of the office of St Nazarius, the legendary first bishop of the town (first half of the 6th century). The older and shorter version of the office could have been written in the late 15th or early 16th century, whereas the younger one, which besides Vespers and Lauds includes also Matins, seems to be a post-Tridentine creation. The office of St Nazarius is unique to the manuscript mentioned.